

Prilog shvatanju principa strategije oružane borbe

Samo letimičnim pogledom na teoriju i praksu strategije oružane borbe uočava se njena ozbiljna okupiranost problematikom principa. Očigledno je da u koncipiranju doktrine i pripremama za rat svaka zemlja posvećuje izuzetnu pažnju problemu izvođenja i primene principa, kao i njihovoj razradi u savremenim uslovima. Zbog toga je ova tematika i danas predmet mnogobrojnih studija i rasprava kako u našoj tako i u stranoj vojnoj teoriji, o čemu je pisano i u časopisu »Vojno delo«.¹

Međutim, ako se potpunije prouče ovi radovi i sagledaju neka određenja principa, može se utvrditi da je relativno mali broj autora koji su za predmet svog razmatranja i istraživanja uzeli same principe kao kategorije. U najvećem broju radova više se obraćala pažnja na pitanja o metodama pristupanja njihovom izučavanju, mestu u vojnoj teoriji i praksi, kao i načinu njihove primene, dok su potpuno zapostavljena pitanja o tome kakvi su principi zapravo kategorije, šta oni zapravo predstavljaju, šta sadrži njihov pojam, kako nastaju i kakav je njihov odnos prema ostalim kategorijama vojne nauke. Na ova i neka druga značajna pitanja, kao što je i pitanje klasifikacije i preciznog određenja sadržaja principa u našoj vojnoj teoriji, dat je delimičan ali svakako za naše potrebe još nezadovoljavajući odgovor. Ova činjenica ima višestruko negativan odraz na jedinstveno shvatanje principa u našoj teoriji i na njihovu primenu u pripremi za oružanu borbu. Jer bez jedinstvenog shvatanja principa nema ni jedinstvene i stvaralačke akcije u oružanoj borbi. Otud njihovo razmatranje ima ogromno značenje za praktičnu i teorijsku delatnost.

¹ P. Tomac: *Principi ratne veštine*, Vojno delo br. 12/54. i 9/55, V. Kadijević i P. Morača: *Principi ratne veštine*, Vojno delo br. 3/55. i 2/56, M. Drobac: *Koncepcijsko-doktrinarni stavovi i principi ratne veštine*, Vojno delo br. 4/74.

Aktuelnost i značaj uočenog problema upravo je i bila pobuda da se, koliko je to moguće u ovakvom radu, razmotre neki aspekti suštine principa strategije oružane borbe i na taj način dâ prilog njihovom shvatanju, kao i da se inicira šire interesovanje za strane i dublje istraživanje ovog, za našu teorijsku i doktrinarnu misao, važnog pitanja.

1. Terminološko određenje principa

U stranoj i našoj vojnoj terminologiji za ovaj pojam upotrebljavaju se različiti termini — ratni principi, principi ratne veštine, principi za vođenje oružanih snaga u ratu, rukovodna načela ratne veštine, osnovni principi vođenja oružane borbe, principi teorije ratne veštine, načela rata, principi vojne nauke, načela ratovanja, principi ratovodstva i dr.

U našim doktrinarnim dokumentima upotrebljavaju se termini: principi strategije, operatike i taktike i principi strategije oružane borbe.

Ovoj činjenici svakako nije potreban veći komentar da se zaključi koliko nerazumevanja i problema nastaje u komuniciranju uslovljenom ovakvom terminološkom šarolikošću. Dosadašnje iskustvo nam pokazuje da je termin ako se njime označavao naučno određen pojam, stvarno mogao da posluži za sporazumevanje i kao osnova za dalje istraživanje novih pojmova i pojava. Pogrešni i neadekvatni termini ili nejasno određeni pojmovi uvek su otežavali sporazumevanje, višestruko usložavali, a ponekad i onemogućavali uspešno istraživanje pojava. U tom smislu Klauzevic s pravom kaže: »Prvi posao svake teorije jeste raščišćavanje ispreturnih, a može se reći i zbrkanih pojmova i pretstava. Tek kada smo se sporazumeli o nazivima i pojmovima, smemo se nadati da ćemo jasno i lako produžiti sa razmatranjem stvari, smemo biti sigurni da se sa čitaocem nalazimo na istoj tački gledišta.«² Ovo, svakako, nameće potrebu da se u našoj vojnoj teoriji izvrši terminološko usaglašavanje i označavanje ovako značajnog pojma.

Bez potrebe da se analizira i opovrgava opravdanost ostalih termina, što može biti pitanje posebne rasprave, smatramo da je već primenjeni termin *princip strategije oružane borbe* najprikladniji iz sledećih razloga:

— sama objektivna osnova principa nalazi se u oružanoj borbi;

² K. F. Klauzevic: *O ratu*, izd. Vojno delo, 1951., str. 96.

— kao teorijske kategorije principi su vezani, odnosno čine sastavni deo teorije strategije oružane borbe koja ih izvodi, jer, kao što je poznato, ne postoji ni jedna nauka koja rezultate svojih istraživanja ne bi uobličila u određena načela. Otud je opravdano da se principi, čija se ontološka osnova nalazi u predmetu strategije oružane borbe, označe ovim terminom;

— samim tim što se principi izvode i definišu u teorijskom polju predmeta strategije oružane borbe, određeno je i njihovo polje važenja, pa je i sa tog stanovišta opravdano usvojiti ovaj termin;

— pošto se principi smatraju kao polazne i rukovodeće osnove za konkretnu, praktičnu i teorijsku delatnost u oblasti priprema i izvođenja oružane borbe, tu njihovu funkciju najprikladnije izražava upravo termin *princip strategije oružane borbe*, ukazujući na taj način direktno na koju se oblast odnose;

— samim tim što je u našoj teoriji utvrđeno i definisano mesto strategije oružane borbe čiji je predmet oružana borba kao nov društveno-istorijski kvalitet, opravdano je da i njeni principi nose takav naziv, tj. da se taj novi kvalitet označi i novim, adekvatnim terminom.

Međutim, uvažavajući i druga mišljenja, smatramo da navedeni razlozi daju osnovu da se u našoj vojnoj teoriji za ovaj pojam opravdano usvoji pomenuti termin. Iako nije beznačajno usvojiti jedinstven termin, najbitnije je da se pod istim terminom shvati isti pojam. Otud pokušajmo utvrditi neka bitna određenja sadržaja ovog pojma.

2. Pojmovno određenje principa

Čak i površna analiza neminovno nameće pitanje: da li svi autori pod navedenim terminima shvataju isti pojam, kako po obimu tako i po sadržaju? Da to nije tako, možemo se lako uveriti kad pogledamo i analiziramo njihova određenja principa, polazeći, pri tome, prvenstveno od njihovih primenjenih gnoseoloških metoda.

U stavovima stranih autora, kako na Zapadu³ tako i na Istoku⁴, jasno se uočavaju bitne razlike. Njihove različite polazne osnove

³ Vidi: M. Folvel: *Ratni principi i donošenje odluke u ratu*, Military Review 2/1955, R. Beaumont: *Principi rata u današnjem svetlu*, Military Review 12/1972, P. Italo: *Osvrt na ratne principe*, Rivista maritima, oktobar 1972, G. Maruotti: *O principima ratovanja*, Rivista militare 1/76.

⁴ Vidi: V. E. Savkin: *Osnovni principi operativne veštine i taktike*, Voenizdat, Moskva 1977, L. A. Grudin: *Dijalektika i savremeno vojno delo*, Voenizdat 1971, Grupa autora: *Marksizam-lenjinizam o ratu i armiji*, V izd. voenizdat 1968, Grupa autora: *Rat i armija*, Voenizdat, 1977.

nužno su dovele do različitog određenja i shvatanja principa kao kategorije. Međutim, u praksi i u teoretskim razmatranjima često se zapostavlja ova bitna činjenica. To se naročito uočava kada se vrše upoređenja određenih usvojenih principa u doktrinama pojedinih zemalja kada se zapostavlja isticanje njihovih bitnih razlika.

Sigurno je da razloga različitom shvatanju principa ima više, ali, po našem mišljenju, u osnovi proizlaze iz različitih shvatanja:

1. ontološko-gnoseološke i metodološke osnove u određivanju principa, kao posledica različitih pogleda na svet, pa otud i na pojave u ratu;

2. predmeta i prirode vojne nauke i njene klasifikacije;

3. suštine principa kao kategorije — njihove ontološke, logičke izvedenosti, njihove pripadnosti, oblasti važenja, trajnosti i odnosa prema drugim teorijskim kategorijama.

Svakako, da bi za našu teoriju bilo značajno da se dublje analiziraju i sagledaju uzroci svih tih razlika kod pojedinih autora. Međutim, to pitanje prevazilazi obim i nameru ovog osvrta. Ovom prilikom želi se ukazati samo na prirodu nekih razlika u shvatanjima koja postoje kod nas na neka osnovna određenja sadržaja i obima pojma principa kao prilog njihovom jedinstvenom shvatanju.

U našoj vojnoj teoriji i publicistici nailazimo na razna određenja principa. Tako, na primer, dr Bogdan Šešić pod principima podrazumeva »nepotvrđene osnovne naučne stavove, jednog logičkog ili posebno-naučnog sistema«,⁵ dok dr Andrija Stojković pod principom (načelom) podrazumeva »polaznu osnovu naše teorijske i praktične delatnosti«.⁶

U svom članku M. Drobac, pored toga što daje više različitih određenja, zastupa na kraju mišljenje da »princip izražava opštu zakonitost koju su ljudi spoznali da bi, koristeći se njome, mogli ispoljiti svojevrсни organizovani uticaj u različitim oblastima svoje delatnosti«.⁷ Naši doktrinarni materijali definišu principe kao polazne i rukovodeće osnove za konkretnu teorijsku i praktičnu delatnost u oblasti priprema i vođenja oružane borbe.

Očigledno da ova kao i druga određenja principa, pored toga što imaju dosta zajedničkog, ipak se u suštini međusobno razlikuju. Svakako, važno je istaći prvenstveno šta im je zajedničko, a to je:

⁵ B. Šešić: *Logika*, Rad, 1962, str. 624.

⁶ A. Stojković: *Metodologija vojnonaučnog istraživanja* (skripta), izd. VVA, str. 96.

⁷ M. Drobac: *Koncepcijsko-doktrinarni stavovi i principi ratne veštine*, Vojno delo br. 4/74, str. 51.

1. dijalektičko-materijalistička gnoseološka osnova određenja principa;

2. shvatanje principa kao logičke kategorije — stavova koji se izvode i čija se osnova nalazi u objektivnoj stvarnosti;

3. vezanost za određenu naučnu teoriju;

4. svrhu njihovog izvođenja vide u tome da posluže čoveku kao rukovodeće osnove za konkretnu teorijsku i praktičnu delatnost.

Međutim, analizirajući navedene i druge stavove nekih naših autora koji su se bavili pitanjem principa, kao i iz rasprava u praksi, mogu se uočiti i bitne razlike u pojmovnom određenju principa. Te razlike se u osnovi ogledaju u sledećem:

1. izjednačavaju se principi kao kategorije sa zakonima i doktrinarnim stavovima;

2. izjednačava se pojam zakona i zakonomernosti u ratu i oružanoj borbi, a zatim izjednačava se pojam zakonomernosti sa pojmom principa;

3. različito se shvata obim i sadržaj pojma principa kao kategorije — koje vrste i nivoe pojava obuhvata i šta treba da se nađe u njegovom sadržaju;

4. različito se shvata često naznačeni termin »polazna osnova«, ne objašnjavajući, pri tome, suštinu principa kao kategorije koja služi kao polazna osnova;

5. često se suština principa meša sa predmetno-teorijskom osnovom iz koje se izvode.

Radi ilustracije ovih razlika, navešćemo nekoliko određenja principa u već pomenutom članku M. Dropca, gde kaže: »Principi kao kategorije teorije ratne veštine i kao proizvod zakona oružane borbe zasnivaju se na stavovima koncepcije i doktrine opštenarodne odbrane...« Na drugom mestu ističe da »se principi izvode iz zakona oružane borbe, koncepcijsko doktrinarnih stavova i objektivno datih uslova«, ili, »principi ratne veštine su deo najopštijih zakonitosti ratne prakse«.⁸

Očito je da se u ovakvom određenju principa autora uočavaju neke postavke koje su nedovoljno određene i protivrečne. Autor, kako i sam kaže, u pokušaju da ukaže na povezanost zakona i principa ratne veštine čini teorijsku zbrku i veoma neodređeno i nejasno određuje njihov odnos i u suštini ne daje odgovor na sledeća osnovna pitanja:

1. šta su zapravo principi kao kategorije — šta sadrži taj pojam;

2. iz čega se principi izvode i kako se izvode;

⁸ Isto, str. 44, 47. i 51.

3. za koji nivo — oblast važe principi;

4. kakav je njihov međusobni odnos i po čemu se principi razlikuju od zakona.

Autor u svojim stavovima očito meša dve stvari — suštinu pojava principa sa predmetno-teorijskom osnovom iz koje se izvode principi. On veoma neodređeno ističe iz čega se principi izvode. To inicira postavljanje nekih bitnih pitanja u vezi sa navedenim stavovima autora. Kakav je odnos principa i zakona rata i oružane borbe? Jesu li principi, kako kaže autor, u jednom stavu »proizvod samo zakona oružane borbe«, ili, kako se kaže u drugom stavu, deo najopštijih zakonitosti ratne prakse, ili »izražavaju jednu opštu zakonomernost«. Sva tri ova stava su nesumnjivo protivrečna.

Ako autor tvrdi da su principi deo najopštijih zakonitosti ratne prakse, onda očito ne mogu biti proizvod samo zakona oružane borbe i obratno. Zakoni rata su opštije kategorije nego zakoni oružane borbe. Njihovo dejstvo se uzima u obzir u izvođenju principa samo utoliko ukoliko se ono odražava na pojave u oružanoj borbi i ispoljava u njima. Zakoni oružane borbe proizlaze iz unutrašnjih veza i odnosa i oblika pojava oružane borbe. Oni izražavaju relativnu samostalnost oružane borbe i njenu specifičnost kao pojave i tesnu vezu sa ostalim pojavama u ratu. Prema tome, zakoni oružane borbe su vrlo važne kategorije za izvođenje principa, ali ni oni nisu jedino relevantni za to.

Isto tako, autorov stav da principi »izražavaju jednu opštu zakonomernost« nameće pitanje: može li se pojam zakonomernosti pojava izjednačavati sa pojmom zakona? Po našem mišljenju, zakoni oružane borbe kao kategorije u ovom slučaju se ne mogu izjednačavati sa zakonomernostima. Kategorija »zakon« i »zakonomernost« imaju zajednička i slična obeležja. Međutim, pojam »zakonomernost« izražava jednu opštu tendenciju kretanja niza pojava — procesa i u čijoj osnovi leže zakoni. Kategorija zakon konkretnije daje predstavu o zakonomernostima. Svaki zakon jeste veza, odnos a ne sama pojava bez obzira na to koliki je stepen zakonomernosti suštinski i nužan. Zakoni oružane borbe proizvode ceo red različitih zakonomernih pojava. Znači, pojam zakonomernosti se ne može izjednačavati sa zakonom.

U tom smislu poznat je Marksov stav da ako bi se forma pojave i suština stvari neposredno poklapali, onda bi svaka nauka bila izlišna. Njih izjednačavati, a onda tvrditi da principi izražavaju opštu zakonomernost, znači činiti ozbiljnu metodološku grešku.

Drugo pitanje koje se nameće iz određenja principa od strane autora, jeste pitanje odnosa principa kao kategorije i doktrinarnih

stavova. U tom smislu autor kaže: »Principi ratne veštine su deo najopštijih zakonitosti ratne prakse, primenjeni na sasvim konkretne uslove doktrine svake armije. Tako transformisani u doktrinarne stavove predstavljaju istovremeno i praktična uputstva za usvajanje jedinstvenih gledanja na probleme vođenja rata i jedinstveno prilaženje rešavanju borbenih zadataka«. ⁹

Iz ovih stavova, može se jasno zaključiti da autor nije precizno odredio odnos između principa i doktrinarnih stavova. Njihov odnos shvata veoma neodređeno, čak ih izjednačava podrazumevajući transformaciju principa u doktrinarne stavove. Po našem mišljenju, teorijski i praktično principi i doktrinarni stavovi ne mogu se izjednačavati.

Isto tako, u ovim kao i u prethodnim stavovima autor veoma široko shvata oblast važenja principa. U tom smislu on kaže da su principi »praktična uputstva za usvajanje jedinstvenih gledanja na probleme vođenja rata«, da su istovremeno i »principi ljudske delatnosti uopšte«. Iz tako formulisanih stavova ne vidi se jasno da li principi imaju oblast i nivo važenja. Važe li jedni te isti principi za sve pojave u ratu u celini ili samo za teorijsku i praktičnu delatnost ljudi u oružanoj borbi? Da li oni mogu biti, kako tvrdi autor, »praktična uputstva za usvajanje jedinstvenih gledanja na probleme rata«?

I dalje, s tim u vezi se nameće pitanje: imaju li principi strategije oružane borbe neku svoju specifičnost prema kojoj se oni razlikuju od principa ljudske delatnosti uopšte, ili su, kako tvrdi autor, »istovremeno i principi ljudske delatnosti uopšte«.

Naše je mišljenje da principi strategije oružane borbe po svom obimu i sadržaju važe za celu oblast oružane borbe, da su jedinstveni za sve tri grane ratne veštine: strategiju oružane borbe, operativku i taktiku. Jer je ratna veština jedinstvena. Svakako, na različitim njenim nivoima, nužan je različiti nivo principa. To znači da možemo govoriti o sistemu principa, a time i o njihovoj klasifikaciji. Međutim, ne možemo se složiti sa stavom da principi važe za celu oblast »problema vođenja rata«, u osnovi iz sledećih razloga:

1. što predmet ratne veštine nije rat u celini, pa otud, ni njeni principi ne mogu važiti za celu oblast rata, tj. ne mogu važiti za širu i opštiju oblast pojava nego iz kojih su izvedeni;

2. principi ratne veštine su niži po nivou opštosti od principa strategije opštenarodne odbrane.

⁹ Isto, str. 51.

Prema tome, principi strategije opštenarodne odbrane jedino mogu da važe za celu oblast »problema vođenja rata«, jer se oni izvode i zasnivaju iz zakona rata i drugih uslova u kojima bi naša zemlja vodila rat. U tom smislu misao generala Ljubičića to najbolje potvrđuje. On kaže: »Sljedstveno tome, opštenarodna odbrana, kao nova vojna nauka samoupravnog socijalističkog društva, izgrađuje nove poglede, otkriva nove zakonitosti, *uspostavlja nove principe* (podvukao N. M.) i metode vođenja odbrambenog rata«. ¹⁰

Pokušaćemo, koliko je to moguće u ovakvom prilogu, pobliže dati odgovor na neka od postavljenih pitanja, koja su relevantna za pojmovno određenje principa, bez pretenzije da se dâ konačan odgovor i definicija principa strategije oružane borbe.

Da bismo to postigli, potrebno je prethodno ustanoviti neka bitna određenja suštine principa kao kategorije, tj. odgovoriti na pitanje: šta su to zapravo principi koji se javljaju kao sastavni deo teorije strategije oružane borbe i u čemu je njihova suština?

Kao najpouzdanija polazna osnova u određivanju pojma i suštine principa jesu, svakako, stavovi klasika marksizma, a posebno Engelsa koji kaže: »Principi nisu polazna tačka, nego krajnji rezultat izučavanja, oni se ne primenjuju na prirodu i na ljudsku istoriju, nego se izvode iz njih, ne upravljaju se priroda i čovek prema principima, nego su principi samo utoliko tačni ukoliko se slažu s prirodom i istorijom. Ovo je jedino materijalističko shvatanje stvari, a suprotno shvatanje ... idealističko je.¹¹

Analizirajući ovu Engelsovu misao jasno se mogu utvrditi neka njihova suštinska određenja:

1. principi su najopštiji teoretski stavovi — teorijske kategorije;
2. kao takvi principi oružane borbe predstavljaju i gnoseološke kategorije jer njihovim izvođenjem saznajemo nešto o odnosima između pojava u oružanoj borbi;
3. principi su vezani i služe za određenu teorijsku i praktičnu delatnost — određene nauke ili njenog dela;
4. principi nisu bilo kakve teoretske konstrukcije — ideje koje se nameću praksi spolja, već se oni iz nje izvode.

Na osnovu ovih određenja može se zaključiti da svaki princip čine tri bitna činioca:

1. objektivna osnova;
2. zamisao — shvatanje te objektivne osnove;
3. jezički izraz te zamisli — shvatanja.

¹⁰ N. Ljubičić: *Opštenarodna odbrana strategija mira*, VIZ, 1976, str. 107.

¹¹ F. Engels: *Anti-Diring*, Kultura, 1964, str. 44.

Objektivnu osnovu principa čine zakoni oružane borbe, koji predstavljaju osnovni izvor i sadržaj njihovog izvođenja. Zakoni, kao što je poznato, imaju objektivni karakter, postoje i deluju nezavisno od saznanja ljudi. Ta činjenica upravo je i nametnula pitanje, kako delovati najefikasnije u skladu sa njihovim zahtevima, tj. kako uskladiti subjektivnu praktičnu delatnost ljudi u oružanoj borbi sa objektivnim delovanjem zakona.

Treba istaći da je ovo pitanje nametnula, pre svega, sama praksa vođenja oružane borbe. Ljudi su, mnogo pre nego što su vojni teoretičari počeli istraživati zakone, tražili put i način praktičnog uvažavanja njihovog delovanja. To je upravo i dovelo do izvođenja takvih kategorija kao što su principi. U njihovoj suštini upravo je nađen odraz i razrešenje protivrečnosti između specifičnog karaktera delovanja zakona oružane borbe i stvaralačke delatnosti ljudi.

U prošlosti, a i danas kada nisu još spoznati svi zakoni oružane borbe, ljudi su njihovo delovanje uvažavali empirijski, tj. uopštavanjem određenih iskustava. Na taj način, iako ljudi nisu istraživali objektivnu osnovu principa, tj. zakone oružane borbe, oni su se u praksi stvarno na njih oslanjali i uvažavali njihovo delovanje. Tako su ljudi za potrebe svoje prakse uopštavali određene principe.

Međutim, sve većim usložavanjem pojava u ratu i oružanoj borbi, sve više se ukazivala potreba naučnog objašnjenja prirode delovanja zakona oružane borbe, koji su se primenjivali kao osnova u izvođenju principa. Moralo se ići dalje u istraživanju činilaca koji uslovljavaju efikasnost i slobodu delovanja ljudi u oružanoj borbi. To u stvari znači, da se moralo ići dublje u saznanju:

1. suštine pojedinih zakona rata i oružane borbe iz koje se izvode principi;
2. mehanizma dejstva pojedinih zakona;
3. mehanizma ispoljavanja zakona.

Na taj način sve se dublje saznavala priroda i specifičnost delovanja zakona oružane borbe iz kojih su se izvodili principi. Saznalo se da se zakoni rata i oružane borbe, kao i svi društveni zakoni, ne ispoljavaju automatski mimo ljudi. Da je njihov mehanizam ispoljavanja nerazdvojno povezan sa aktivnim, svesnim i stvaralačkim delovanjem ljudi. Ta aktivnost ljudi ne predstavlja samo napor na upoznavanju ispoljavanja zakona nego i na odlučujućoj izmeni njihovog delovanja u sopstvenu korist u toku ostvarivanja ciljeva i zadataka u oružanoj borbi. Na taj način se u praktičnoj delatnosti ljudi subjektivno preobraža u objektivno. Svakako treba napomenuti da je pretvaranje subjektivnog u objektivno u praksi oružane

borbe veoma složen i protivrečan proces, koji proizlazi iz same protivrečne prirode delovanja zakona u svakom konkretnom ratu ponaosob.

Na osnovu toga možemo istaći još jedno bitno svojstvo zakona oružane borbe, a to je da oni nisu nepromenljivi, nisu večni, već su relativni. Nastaju, razvijaju se i nestaju u procesu oružane borbe određene društveno-istorijske epohe. Jedni zakoni oružane borbe deluju u ratovima različitih epoha i važiće i u budućim ratovima. Drugi su prestali da postoje, a novi zakoni će tek nastati promenom uslova vođenja rata i oružane borbe. Iz toga sledi analogan zaključak da i principi koji se izvode iz njih ne mogu biti večni. I oni će se nužno menjati u skladu sa promenama u njihovoj osnovi, tj. u skladu sa promenom faktora koji uslovljavaju delovanje zakona iz kojih se principi izvode.

Objektivna osnova principa nije prosta već je veoma složena i dijalektički protivrečna. Ona je na taj način, kako naglašava Engels, primarna u izvođenju principa. Ukoliko je dublje saznata, utoliko će sadržaj principa objektivnije odražavati njihove stvarne zahteve i na taj način omogućiti uspešniju stvaralačku delatnost ljudi u oružanoj borbi.

Zamisao — shvatanje objektivne osnove principa predstavlja spoznaju i odraz te objektivne osnove u ljudskom mišljenju. Nju izvode ljudi svojom svesću. Bez svesti i poimanja ljudi u objektivnoj stvarnosti nema principa. S tim u vezi Engels kaže: »principi logički sledeju suštinu konkretnih uslova«.¹²

Međutim, ovde svakako treba istaći o kakvom se poimanju i shvatanju objektivne osnove radi. Jer njeno razumevanje upravo i omogućuje pravilno shvatanje suštine principa kao kategorije. Subjektivna zamisao objektivne osnove ne predstavlja jednostavno prosto — direktno i neposredno konstatirajuće odražavanje objektivne osnove, tj. delovanje zakona rata i oružane borbe. Jer ako bi to bilo tako, onda bi se stvarno radilo o poimanju samog naučnog zakona. Zamisao objektivne osnove principa predstavlja preobraženi odraz i poimanje delovanja zakona rata, oružane borbe i drugih konkretnih uslova u kojima se vodi oružana borba, gledano sa stano-
višta mogućnosti delovanja ljudi u ostvarivanju postavljenih racionalnih ciljeva i zadataka u oružanoj borbi. Naravno da se ovde ne radi o bilo kom nivou subjektivne zamisli nego o najopštijim, centralnim, osnovnim i aktuelnim zamislama delovanja zakona i ciljevima strategije oružane borbe.

¹² K. Marks — F. Engels: *Sabrana dela*, tom 8, II izd., str. 100.

Ili, drukčije možemo reći, subjektivna zamisao objektivne osnove principa predstavlja »misaoni pogled« na delovanje zakona oružane borbe, posmatrano kroz prizmu racionalno postavljenih ciljeva i zadataka koje je potrebno rešavati u oružanoj borbi. Znači, zamisao objektivne osnove principa ne sadrži samo misaoni odraz delovanja zakona, iako je ona značajna već obuhvata jedan »misaoni deo«, da ga tako uslovno nazovemo, o tome kako u uslovima svake zemlje uvažavati delovanje zakona rata i oružane borbe sa stvaralačkim delovanjem ljudi u ostvarivanju postavljenih ciljeva i zadataka.

Upravo zbog tog svog »misaonog dela«, koji se nalazi u sadržaju zamisli objektivne osnove, principi se kao teorijske kategorije bitno razlikuju od zakona koji imaju objektivno postojeću osnovu u pojavama oružane borbe i postoje nezavisno od saznanja i volje ljudi. To znači da zamisao objektivne osnove principa ne sadrži u sebi samo misaoni odraz objektivne osnove delovanja zakona već predstavlja u celini stvaralačku misaonu sintezu o shvaćenom karakteru delovanja zakona i mogućnosti stvaralačke delatnosti ljudi u ostvarivanju racionalno postavljenih ciljeva oružane borbe. Ona ne konstatuje samo delovanje zakona već upućuje na oblike i načine kako delovati u skladu sa njima u konkretnim istorijskim uslovima.

U tom smislu zamisao objektivne osnove principa predstavlja opšte stavove i ideje i uvek ostaje samo u sferi saznanja ljudi i ne postoji u objektivnoj stvarnosti. Kao takva i jeste subjektivna ali ne shvaćena idealistički, da nastaje nezavisno od objektivne stvarnosti, već obratno, da se apstrahuje iz nje i, naravno, primenjuje u njoj. To i jeste »jedino materijalističko shvatanje stvari«, ¹³ kako kaže Engels.

Prema tome, i principi i zakoni kao teorijske kategorije imaju objektivni sadržaj, jer se izvode iz objektivne stvarnosti. Međutim, objektivna osnova zakona u stvarnosti postoji neovisno od saznanja i volje ljudi, dok principa u objektivnoj stvarnosti nema. U tom smislu još jednom napominjemo da su principi kao kategorije subjektivni.

Ovako shvaćena zamisao objektivne osnove, izvedena u određenom jezičkom izrazu, i predstavlja princip. Zanimljivo je konstatovati da je ovaj stvaralački elemenat svesti ljudi i dijalektiku u poimanju zakona i izvođenju principa uočio i Klauzevic, što se vidi iz njegove definicije principa. Načelo je, kaže on, »isto takav zakon za delovanje, ali ne po svom formalnom, definitivnom značenju.

¹³ F. Engels: *Anti-Diring*, Kultura, 1964, str. 44.

(znači nije isto što i zakon — napomena autora), *to je samo duhovni smisao zakona* (podvukao N. M.) da bi se ostavilo rasuđivanju više slobode u primeni tamo, gde raznovrsnost stvarnoga sveta ne može obuhvatiti definitivnim oblikom zakona.¹⁴

Principi ne daju i ne mogu objektivno dati predstavu o svim mnogobrojnim stranama ispoljavanja zakona u veoma složenim uslovima oružane borbe. Zbog toga su, oni dvostruko ograničeni. S tim u vezi Engels kaže: »Svaka mislena slika sistema sveta jeste i ostaje ograničena objektivno — istorijskim položajem, a subjektivno-telesnom i duhovnom konstitucijom svog tvorca.«¹⁵ Prema tome, moramo imati u vidu uvek to da principi predstavljaju samo jedan od načina i spona u mehanizmu saznanja i ispoljavanja zakona oružane borbe.

Sam jezički izraz zamisli objektivne osnove principa ni malo nije beznačajan. Netačna i loša jezička izvedenost principa često dovodi u pitanje i shvatanje njihove suštine, a time i njihovu primenu u praksi. Jezički izraz principa u svojoj logičkoj formi veoma je sličan, a nekad i identičan formulaciji zakona. Otud to i jeste jedan od uzroka njihovog izjednačavanja. Do sada jezički izraz zamisli principa najčešće se predstavljao aforistički ili u vidu opštih stavova sažeto (lakonski).

Kao što vidimo, sva tri činioca principa po svojoj prirodi se međusobno bitno razlikuju. Svaki od njih je važan i nezamenljiv činilac, koji ima određenu ulogu u izvođenju principa. Otud pri celovitom shvatanju principa kao kategorije uvek treba imati u vidu da ovi činioци međusobno stoje u nerazdvojnomo dijalektičkom jedinstvu. Svako njihovo izjednačavanje, odvajanje, preneglašavanje uloge jednog na račun drugog, ili, pak, svođenje na bilo koji od njih, u shvatanju i izvođenju principa nužno dovodi do pogrešnog shvatanja kao kategorije.

Na osnovu iznetog, u vezi sa poreklom principa vidi se da je Engels bio potpuno u pravu kad je u svojoj polemici tvrdio da principi ne predstavljaju neke apriorne ideje ljudskog razuma nezavisne od objektivne stvarnosti i praktične delatnosti ljudi. Principi nisu proizvoljne ideje koje se nameću objektivnoj stvarnosti spolja, nego se izvode iz nje i samo kao takvi mogu biti tačni.

Suprotno ovakvom materijalističkom shvatanju principa jeste idealističko shvatanje. Ono opovrgava objektivnu osnovu principa, time i njegov objektivni sadržaj, a samim tim i postojanje zakona.¹⁶ Ti autori razmatraju principe samo kao svrsishodne ideje, kao lo-

¹⁴ K. F. Klauzevic: *O ratu*, VIZ, 1951, str. 114.

¹⁵ F. Engels: *Anti-Diring*, Kultura, Beograd, 1964, str. 46.

glčka pravila, kao apriorne forme ljudskog mišljenja nezavisne od objektivne stvarnosti i ljudske prakse. Jednom rečju, pobornici idealističkog shvatanja ne izводе principe iz zakona rata i oružane borbe već ih smatraju isključivo svojstvom ljudskog uma i ljudske intuicije.

Pokušajmo sada, na osnovu rečenog, utvrditi osnovne protivrečnosti koje opredeljuju suštinu principa kao kategorije a koje se nužno moraju naći u sadržaju njegovog pojma. To bi bile sledeće protivrečnosti:

1. između objektivne osnove principa i subjektivnog shvatanja te osnove;

2. između prirode delovanja zakona i slobode stvaralačke i kreativne aktivnosti ljudi u oružanoj borbi.

Protivrečnosti u samoj objektivnoj stvarnosti nužno se moraju konstatovati i u našem naučnom saznanju i izvođenju principa. One moraju prožimati sadržaj svakog izvedenog principa i to ne u vidu same konstatacije već i njihovog razrešenja. Određivanje suštine pojava nije ništa drugo nego spoznavanje protivrečnosti koje postoje u njima. U tom smislu i Lenjin kaže: »... dijalektika je proučavanje protivrečnosti u samoj suštini predmeta«.¹⁷

Protivrečnosti između objektivne nužnosti i slobode stvaralačkog delovanja ljudi oduvek je bila u oružanoj borbi. Njen tok i vođenje i jeste neprestano nastojanje i u praksi razrešavanje date protivrečnosti. U oružanoj borbi zakoni rata i oružane borbe ne deluju svi jednovremeno i u istom pravcu, istim intenzitetom i u isto vreme, već se njihovo dejstvo isprepliće, preklapa, a često i protivreče jedan drugom. Analogno tome, u konkretnoj istorijskoj praksi oružane borbe realno nastaje veliki broj mogućnosti stvaralačke i kreativne delatnosti ljudi. Te mogućnosti će biti veoma različite, a koja će od njih biti pretvorena u stvarnost, to će zavisiti prvenstveno od spoznaje načina delovanja i ispoljavanja zakona, iskustva i slobodne i stvaralačke inicijative ljudi u oružanoj borbi. Na taj način, sloboda svesne i kreativne delatnosti ljudi u oružanoj borbi ne protivreči objektivnoj nužnosti delovanja zakona, nego proizlazi iz nje i u skladu je sa njom. Sloboda, kao što je poznato, i jeste saznata nužnost. Prema tome, ukoliko se dublje proniknulo u procese oružane borbe i u njima saznala priroda delovanja zakona, utoliko će sadržaj principa biti realniji i adekvatniji. »U teoriji saznanja kao i

¹⁶ Polovina strategijskih odluka ne potčinjava se dejstvu zakona i otud ne može biti saznata... Oni mogu biti saznati samo intuitivno, pri čemu mnogo zavisi od slučaja, sreće, inicijative i bolje i savršenije organizacije (F. O. Mikše: *Atomsko oružje i armije*, I. L., Moskva, 1956, str.33).

¹⁷ V. I. Lenjin: *Izabrana dela*, izd. Kultura, tom 15, str. 243.

u svim drugim naučnim oblastima treba rasuđivati dijalektički, tj. ne treba pretpostavljati da je naše saznanje završeno i nepromenljivo, nego ispitati na koji način iz neznanja postaje znanje, na koji način nepotpuno, netačno znanje postaje potpunije i tačnije.¹⁸ U tom smislu Lenjinova postavka ima trajnu vrednost i veoma je aktuelna i danas za celovito shvatanje i izvođenje principa.

I najзад, na osnovu iznetih sadržaja suštine principa, možemo izneti sledeću definiciju: *Principi naše strategije oružane borbe su opšti i osnovni stavovi o pripremi, oblicima i načinima vođenja oružane borbe, izvedeni na osnovu delovanja zakona rata i oružane borbe i konkretnih društveno-istorijskih uslova u kojima bi se naša zemlja našla u realizaciji ciljeva oružane borbe u opštenarodnom odbrambenom ratu.*

Kao takve kategorije principi i predstavljaju polazne i rukovođeće osnove za konkretnu kako teorijsku tako i praktičnu delatnost ljudi.

3. Neki aspekti odnosa zakona doktrinarnih stavova i principa

Pitanje odnosa između principa i zakona oružane borbe i rata, kako smo videli u našoj, pa i u stranoj teoriji, različito se shvata i tumači. Principi se izjednačavaju sa zakonima ili se njihova razlika apsolutizuje. Bez potrebne detaljne analize svih shvatanja, treba istaći da objašnjenje ove razlike za našu teoriju i praksu ima ogroman značaj. Utvrđivanje razlike između zakona oružane borbe i principa omogućava nam, kako je istaknuto, duboko poznavanje dijalektike objektivnog i subjektivnog u oružanoj borbi i njihov međusobni odnos.

Njihovo izjednačavanje, kao što je napomenuto, teorijski je neosnovano i neprihvatljivo, a u praksi veoma štetno. Takvo izjednačavanje nužno izaziva teorijsku zbrku i dovodi u praksi do potcenjivanja objektivne osnove i precenjivanja uloge svesne delatnosti ljudi u oružanoj borbi, i obratno. Pored toga, njihovo izjednačavanje prosto protivreči realnoj činjenici, iz koje se vidi da se delovanje zakona u oružanoj borbi javlja kao nužno za obe suprotstavljene strane, dok je na osnovu delovanja tih zakona, sadržaj izvedenih principa protivnika direktno suprotan. Na razliku između zakona i principa sa raznih aspekata ukazivali su mnogi strani i naši autori. Osnovne razlike moguće je rezimirati u nekoliko tačaka:

¹⁸ Isto, tom 7, str. 91.

1. zakoni realno postoje nezavisno od volje ljudi i njihovog saznanja dok to nije slučaj sa principima. Oni u objektivnoj stvarnosti, kako smo videli, ne postoje. Njih izvodi čovek apstraktnim mišljenjem, svojom svešću;

2. zakoni predstavljaju naša saznanja o objektivnim suštinskim vezama među pojavama oružane borbe, dok principi predstavljaju saznanja o načinima i oblicima delovanja, na osnovu i u skladu sa zahtevima zakona, tj. o racionalnom postupanju u toj borbi;

3. otud je evidentno da u formulaciji sadržaja svakog principa ne postoji samo odraz objektivnih uslova i delovanja zakona oružane borbe i rata, nego i rezultat stvaralačkog mišljenja, tj. načina njihovog poimanja;

4. u pogledu objektivne strane principa, »za razliku od zakona koji izražavaju odnose, principi fiksiraju prvenstveno pojedine strane kvaliteta stvari — procesa«.¹⁹

5. zakoni i principi se međusobno razlikuju i po obimu. Često se iz delovanja jednog zakona izvodi nekoliko principa ili se iz dejstva nekoliko zakona oružane borbe izvodi samo jedan princip;

6. korenito nepodudaranje bilo kog principa sa zakonom sastoji se u tome što principi ne konstatuju bitne suštinske veze među pojavama oružane borbe, što je jedno od suštinskih određenja zakona. Zakoni postoje i deluju u objektivnoj stvarnosti oružane borbe nezavisno od saznanja ljudi. Principi, kako smo već napomenuli, zbog svog »misaonog dela« ne postoje u objektivnoj stvarnosti oružane borbe.

U suštini razlika između zakona i principa obuhvata razliku između objektivne i subjektivne strane prakse oružane borbe i protivrečnosti između njih. Vođenje oružane borbe i jeste proces neprekidnog shvatanja i razrešavanja protivrečnosti između objektivnog i subjektivnog, tj. između delovanja njenih zakona i osmišljene delatnosti ljudi — između objektivne nužnosti i slobode delovanja ljudi. Forme razrešenja ove protivrečnosti u određenim konkretno-istorijskim uslovima vođenja oružane borbe upravo i čine osnovni sadržaj principa.

Iz ovoga se vidi da je uzajamni odnos principa i zakona veoma složen i da on ne leži na površini pojava. Principi se ne javljaju, kako smo videli, kao neposredan odraz zakona. Oni nisu prost, nego preobražen u glavama ljudi, odraz delovanja zakona u skladu sa ciljevima i zadacima koje treba rešiti u oružanoj borbi. Za njihovo razumevanje neophodno je duboko proniknuti u njihov odnos u

¹⁹ B. Šešić — A. Stojković: *Dijalektički materijalizam*, Naučna knjiga, 1962, str. 239.

praktično-predmetnoj delatnosti ljudi u oružanoj borbi. Zakoni imaju primaran značaj i predstavljaju važan činilac u izvođenju principa. Zakoni strogo naučno objašnjavaju ono što je moguće i nužno u datim uslovima, dok principi daju samo orijentaciju kako bi trebalo dejstvovati u oružanoj borbi u skladu sa tim zakonima. Prema tome, principi ne mogu biti proizvod samo zakona oružane borbe, deo najopštijih zakonitosti ratne prakse, ili izraz opšte zakonomernosti, jer se u tom slučaju ne bi međusobno razlikovali kao kategorije. Oni se ne smeju međusobno izjednačavati, ali se ni njihova razlika ne sme apsolutizirati, ona se dijalektički mora posmatrati.

Nasuprot tome, zakoni ništa ne govore o tome kako treba postupati, ali se njihovom spoznajom pruža mogućnost shvatanja uzroka bilo kojeg načina dejstva. Kao odraz objektivne nužnosti, zakoni nisu obavezne norme kojih se svako mora pridržavati u oružanoj borbi. Oni deluju nezavisno od naše spoznaje i načina ponašanja u borbi ako tim svojim ponašanjem bitno ne menjamo uslove i u njihovom sklopu uzročne činioce koji determinišu određene pojave. Primena principa podrazumeva stvaralaštvo i inicijativu radi usklađivanja sa uslovima i radi izmene uslova u svoju korist. Zakoni i principi uzajamno se dopunjuju. Zakoni nalaze svoj izraz u principima, a principi se izvode iz zakona. Na taj način principi predstavljaju neophodnu kariku u mehanizmu poznavanja i ispoljavanja zakona.

Prema tome, samo poznavanje principa ne isključuje neophodnost dubokog i svestranog poznavanja zakona rata i oružane borbe. Isto tako, nedopustivo je preceniti ili potceniti jedne na račun drugih i, što je najvažnije, ne sme se njihovo izvođenje smatrati ciljem za sebe. Njihovo proučavanje ima prvenstveno za cilj konkretnu jedinstvenu akciju u praksi oružane borbe. Na taj način se, kako kaže Lenjin, »objektivni zakoni rata ispoljavaju kao determinante za način delovanja komandanta i štabova i, u krajnjem efektu, oni opredeljuju sadržaj, tendenciju i sve kvalitativne i kvantitativne promene njihove delatnosti.«²⁰ Naravno, nije ovde reč o slepom determinizmu, kako ga neke objektivističke teorije shvataju. Delovanje objektivnih zakona nije unapred sudbinski predodređeno, čovek pred njima nije sasvim bespomoćan. On ih upravo otkriva i upoznaje radi toga da bi ih koristio u praksi, pa i da bi delovao na njih promenom uslova i činilaca koji čine određeni deterministički sklop. To korišćenje objektivnih zakona preko principa aktivan je proces delovanja čoveka na objektivnu stvarnost u oružanoj borbi. Jer kao i svi drugi društveni zakoni i zakoni oružane borbe ispo-

²⁰ V. I. Lenjin: *Sabrana dela*, V izd., tom 29, str. 169—170.

ljavaju se u međusobnoj delatnosti ljudi i na taj način se pokazuje zavisnost i nerazdvojna veza između zakona i principa.

I, najzad, kakav je odnos principa i doktrinarnih stavova? Polazeći od usvojene definicije vojne doktrine u našoj teoriji i iznetog određenja principa, može se zaključiti: doktrinarni stavovi kao teorijske kategorije ne mogu se izjednačavati sa principima oružane borbe.

Doktrinarni stavovi se, kao i principi, zasnivaju na naučnoj teoriji — na zakonima rata i oružane borbe. Doktrina i nije ništa drugo do primena određenih opštevažećih stavova vojne nauke na konkretne uslove svake zemlje. Doktrina na bazi konkretnih uslova jedne zemlje usvaja sasvim određene teoretske postavke — stavove. One treba najpotpunije da izraze kako rezultate opštih teoretskih razmatranja, tako i posebne, specifične i konkretne uslove dotične zemlje.

Znači, doktrinarni stavovi se razlikuju od principa, oni su opštiji stavovi, oni, pored ostalog, predstavljaju i stavove o izboru i načinu primene određenih principa. Zbog toga principi i nalaze svoju primenu u doktrini svake zemlje. Može se slobodno reći da principi predstavljaju okosnicu svake doktrine. Otud su oni tako važno pitanje svake strategije. Njihov sadržaj mora da daje i izgrađuje jedinstvene poglede na pitanja pripreme i vođenja oružane borbe u konkretnim uslovima svake zemlje.

Pri tome, svi principi koje razmatra teorija ne moraju biti usvojeni, što znači da u konkretnim uslovima određene zemlje ne moraju biti i njeni doktrinarni stavovi. Isto tako, postoje bitne razlike u koncipiranju — izvođenju sadržaja pojedinih principa u određenim doktrinama pojedinih zemalja. To se naročito vidi u sadržaju doktrinarnih stavova o samom načinu primene pojedinih principa, kao i u broju usvojenih principa.

Međutim, kao i u odnosu sa zakonima, principi se sa doktrinarnim stavovima nalaze u međusobnoj dijalektičkoj zavisnosti, ali se zbog toga kao kategorije ne smeju izjednačavati, jer, kao što se vidi, imaju različite osnove. Oni se nalaze u procesu stalnog menjanja i adaptiranja, u zavisnosti od faktora koji ih uslovljavaju.

Na kraju, treba svakako napomenuti da navedena određenja principa i njihovog odnosa sa drugim kategorijama ne pretenduju na dovršenost njihovog teorijsko-logičnog određenja. Jer cilj ovakvog rada ne može biti samo u tome. Konačno, važno je pokrenuti određeno interesovanje za razmatranje, shvatanje i usvajanje jedinstvenog pojma principa kao veoma važne kategorije naše strategije oružane borbe.